جمهوری اسلامی ایران
وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
معاونت آموزشی

بسمه تعالی

شماره ...د/۵۰۰/۴۶۱۹...
تاریخ ...۱۳۹۴/۱۲/۲۷...
پیوست ...دارد.....

سرکار خانم دکتر چنگیز
دبیر محترم شورای آموزش پزشکی عمومی

سلام علیکم

به پیوست «**سند توانمندیهای دانش آموختگان دوره دکتری عمومی پزشکی در جمهوری اسلامی ایران**» مصوب شصت و دومین جلسه شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۳۹٤/۱۰/۲۰ در ۷ محور بشرح زیر جهت اجراء ابلاغ می گردد :

۱- مهارت های بالینی
۲- مهارت های برقراری ارتباط
۳- مراقبت بیمار (تشخیص، درمان، بازتوانی)
٤- ارتقای سلامت و پیشگیری در نظام سلامت و نقش پزشک در آن
٥- پیشرفت فردی و فراگیری مستمر
٦- تعهد حرفه ای، اخلاق و حقوق پزشکی
۷- مهارت های تصمیم گیری، استدلال و حل مسأله

دکتر باقر لاریجانی
معاون آموزشی و
دبیر شورای آموزش پزشکی وتخصصی

رونوشت
✓ جناب آقای دکتر رضوی دبیر محترم شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی جهت اطلاع

شهرک قدس : خیابان سیمای ایران ، بین فلامک و زرافشان ، ستاد مرکزی وزارت بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی
تلفن : ۸۸۳۶۳۵۶۰-۸۰ نمابر : ۸۸۳۶۳۹۸۳
صفحه الکترونیکی معاونت آموزشی: http://dme.behdasht.gov.ir
صفحه الکترونیکی وزارت بهداشت ، درمان و آموزش پزشکی http://www.behdasht.gov.ir

جمهوری اسلامی ایران

وزارت بهداشت، درمان وآموزش پزشکی

شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی

سند توانمندیهای دانش آموختگان دوره دکترای پزشکی عمومی

مصوب شصت و دومین جلسه شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی

مورخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۰

محورهای توانمندی‌ها:

۱- مهارت‌های بالینی

۲- مهارت‌های برقراری ارتباط

۳- مراقبت بیمار (تشخیص، درمان، بازتوانی)

٤- ارتقای سلامت و پیشگیری در نظام سلامت و نقش پزشک در آن

٥- پیشرفت فردی و فراگیری مستمر

٦- تعهد حرفه‌ای، اخلاق و حقوق پزشکی

۷- مهارت‌های تصمیم گیری، استدلال و حل مسأله

تعاریف

۱- مهارت‌های بالینی

دانش‌آموخته دوره دکترای پزشکی عمومی دانشگاه[1] باید توان‌مندی لازم را در طیف گسترده مهارت‌های بالینی، شامل گرفتن شرح حال و معاینه بالینی، ثبت و ارایه اطلاعات پزشکی حاصل از آنها و انجام اقدامات عملی (پروسیجرها) و تست‌های آزمایشگاهی طبق استانداردهای تعیین شده داشته باشد.

۲- مهارت‌های برقراری ارتباط

دانش آموخته دانشگاه باید توانایی لازم جهت برقراری ارتباط مؤثر با بیماران، همراهان بیمار و همکاران خود را داشته باشد. علاوه بر این وی باید بتواند صلاحیت خود را در برقراری ارتباط در تمام عرصه‌ها به صورت شفاهی، نوشتاری، الکترونیکی یا تلفنی نشان دهد.

۳- مراقبت بیمار (تشخیص، درمان، بازتوانی)

دانش آموخته دانشگاه باید با داشتن نگاه کل نگر به بیمار توانایی تهیه فهرستی از مشکلات بیمار و تشخیص افتراقی ها، انتخاب روش تشخیصی مناسب و تعیین برنامه مراقبتی جهت دستیابی به اهداف مورد نظر در برخورد با مشکل بیمار را داشته باشد. در ضمن وی باید بتواند شرایط خاصی که نیاز به مشاوره یا ارجاع به متخصص مربوطه است را تشخیص دهد.

از دانش‌آموخته دانشگاه انتظار می‌رود تا بتواند در جنبه‌های مهم مراقبت از بیمار از جمله اقدامات طبی و جراحی، تجویز دارو، تغذیه، مراقبت در موارد حاد و مزمن و اورژانس، کنترل درد و بازتوانی بیمارتوانایی‌های خود را نشان دهد.

٤- ارتقای سلامت و پیشگیری – نقش پزشک در نظام سلامت

دانش‌آموخته دانشگاه باید توانایی ارزیابی وضعیت سلامت، تعیین عوامل خطرساز، شناسایی علل بیماری‌ها و عوامل تعیین کننده پیش آگهی آنها را به منظور همکاری یا راهبری گروه ارائه دهندگان خدمات در جهت ارتقای سطح سلامت در فرد و جمعیت در تماس داشته باشد. او باید بتواند به عنوان عضوی از تیم سلامت راهبردهای متناسب ارتقای سلامت در سطوح پیشگیری ابتدایی، اولیه و ثانویه را به عنوان مداخلات مورد انتظار انتخاب کرده و به کار برد. دانش‌آموخته دانشگاه باید در نظام و شبکه سلامت به عنوان پزشک، آموزش‌دهنده، پژوهش‌گر و مدیر واحد ارایه خدمات سلامت و راهبر سلامت ایفای نقش کند.

---

[1] در ادامه این متن به اختصار دانش آموخته دانشگاه گفته می‌شود.

۵- رشد فردی

دانش‌آموخته دانشگاه باید اهمیت رشد فردی از جمله ارتقای مراقبت از خود، توانایی‌های ذهنی، روانی، اجتماعی، اقتصادی و شغلی- را بپذیرد و دانش‌های غیرپزشکی مؤثر در زندگی فردی و حرفه‌ای مانند خودشناسی، روان‌شناسی تغییر، اصول رهبری و مدیریت، دانش انفورماتیک را بداند و به کار بندد.

۶- تعهد حرفه‌ای، اخلاق و حقوق پزشکی

دانش‌آموخته دانشگاه باید با باور به این که شفای بیماران به دست خداوند است و وی از سوی خدا این توفیق را پیدا کرده است تا وسیله شفای بیماران را فراهم کند، مجموعه ارزش‌ها، خصوصیات و رفتارهایی که متضمن اعتماد جامعه به حرفه پزشکی هستند را به عنوان تعهدات حرفه‌ای پزشکی بپذیرد و در طبابت خود به کار بندد. او همین طور باید پای‌بند به رعایت سوگندنامه و راهنماهای اخلاق پزشکی منبعث از معارف اسلامی باشد و بداند تقوای الهی مبنای رعایت تعهد حرفه‌ای پزشک است. همچنین باید توانایی شناسایی مسایل اخلاقی را در طبابت خود داشته باشد و بتواند ضمن توجه به الزامات قانونی و اخلاقی و با احترام به فرهنگ و باورهای افراد ذی‌نفع در مورد این مسایل تحلیل و تصمیم گیری مناسب انجام دهد.

۷- مهارت‌های تصمیم گیری، استدلال و حل مسأله

دانش‌آموخته دانشگاه باید در رویارویی با یک مسأله، قادر به شناسایی مشکل و ابعاد آن باشد، توانایی جمع‌آوری و ارزیابی اطلاعات مرتبط را از بهترین منابع در دسترس داشته باشد، راه‌حل‌های مختلف را شناسایی و ارزیابی نماید، قادر به برآورد احتمال پیامدهای هر یک باشد و سرانجام مناسب‌ترین گزینه را با توجه به شرایط عدم قطعیت در هنگام تصمیم‌گیری انتخاب کند. او باید بتواند جهت اتخاذ تصمیم نهایی، این توان‌مندی را با اطلاعات خود در حوزه‌های دیگر مانند اولویت‌ها و ارزش‌های مورد قبول خدمت‌گیرندگان و جامعه و همچنین هزینه-اثربخشی راه‌حل‌های ممکن ادغام کند.

زیرمحورها و مصادیق

۱- مهارت‌های بالینی

دانش‌آموخته دانشگاه باید توان‌مندی لازم را در طیف گسترده مهارت‌های بالینی، شامل گرفتن شرح حال و معاینه بالینی، ثبت و ارایه اطلاعات پزشکی حاصل از آنها و انجام اقدامات عملی (پروسیجرها) و تست‌های آزمایشگاهی طبق استانداردهای تعیین شده داشته باشد.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
توانایی گرفتن شرح حال از بیمار، اطرافیان و سایر منابع	۱. اخذ شرح حال ساختارمند، یکپارچه، کامل و جامع[2] در مورد بزرگسالان، کودکان، زنان باردار و سالمندان ۲. گرفتن شرح حال متمرکز[3] بر شکایت اصلی
توانایی انجام معاینه بالینی	۱. معاینه فیزیکی عمومی و جامع بزرگسالان، کودکان (برحسب تقسیم بندی رایج سنی)، زنان باردار و سالمندان با رعایت حریم خصوصی بیمار و آگاهی از حدود شرعی مرتبط ۲. معاینه منتال ۳. معاینه بالینی متمرکز مبتنی بر شکایت اصلی در شرایط اورژانس و غیراورژانس
ثبت و ارایه اطلاعات	۱. دانش‌آموخته دانشگاه باید بتواند اطلاعات مربوط به بیمار بستری و سرپایی را به صورت صحیح ثبت و به شکل مناسب اعم از کتبی و شفاهی ارایه نماید. از جمله این موارد عبارتند از: • نوشتن پرونده (از جمله یافته‌های اولیه، سیر پیشرفت بیماری، دستورات، شرح پروسیجرها، خلاصه پرونده) • نوشتن مشاوره • نوشتن برگه اعزام و ارجاع • نوشتن گواهی فوت
توانایی انجام اقدامات عملی (پروسیجرها)	۱. دانش آموخته دانشگاه باید بتواند ضرورت انجام پروسیجرهای معمول بالینی، چگونگی، عوارض جانبی و محدودیت‌های آنها را به بیمار شرح دهد و به صورت مستقل و به طور صحیح این پروسیجرها را انجام دهد. پروسیجرهای معمول بالینی شامل موارد زیر است: ۱. *کمکهای اولیه* ۲. *احیای قلبی ریوی بالغین و اطفال و نوزادان (ابتدایی و پیشرفته)* ۳. گرفتن نمونه خون وریدی ۴. خون‌گیری به منظور انجام کشت خون ۵. خون‌گیری مویرگی در بزرگسال و اطفال و استفاده از گلوکومتر ۶. خون‌گیری شریانی به منظور اندازه گیری گازهای شریانی ۷. برقراری راه وریدی محیطی و تزریق مایعات ۸. تزریق انسولین ۹. تزریق: داخل پوست، زیرجلدی، عضلانی و وریدی وداخل استخوانی ۱۰. انجام بی حسی موضعی ۱۱. اداره راه هوایی ۱۲. دفیبریلاسیون قلبی

[2] comprehensive
[3] focused

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
	۱۳. خارج کردن جسم خارجی از راه هوایی(با مانور هایملیش و ...) ۱۴. توراکوستومی با سوزن در پنوموتوراکس فشارنده ۱۵. کریکوتیروتومی ۱۶. توراکوسنتز ۱۷. پاراسنتز شکمی ۱۸. احتیاطات استاندارد به منظور کنترل عفونت به ویژه کار کردن در شرایط استریل (Infection control precautions) مانند دست شستن ۱۹. کنترل خونریزی خارجی ۲۰. بخیه کردن و برداشتن بخیه پوستی ۲۱. مراقبت از زخم شامل شستشو، پانسمان و تخلیه آبسه های سطحی ۲۲. اداره زخم سوختگی ۲۳. تعبیه و خارج کردن کاتتر مثانه ۲۴. پونکسیون سوپراپوبیک ۲۵. اداره زایمان طبیعی ۲۶. اداره تخلیه سقط ناقص با پنس جفت درموارد خونریزی تهدیدکننده حیات ۲۷. اداره خونریزی بعد از زایمان ۲۸. انجام پاپ اسمیر ۲۹. انجام پونکسیون لومبر ۳۰. انتقال بیمار ۳۱. آتل گیری و بانداژ ۳۲. انجام آسپیراسیون مایع مفصلی زانو ۳۳. استفاده از افشانه[۴] ۳۴. استفاده از وسایل مونیتورینگ همودینامیک ۳۵. تعبیه رکتال تیوب ۳۶. قرار دادن لوله معده از راه بینی و شستن معده ۳۷. تامپون قدامی بینی ۳۸. خارج کردن جسم خارجی ساده از حلق و بینی ۳۹. خارج کردن سرومن از گوش ۴۰. انجام واکسیناسیون ۴۱. اقدامات عملی پروتکل های پایش رشد و تکامل جنین، نوزاد و کودک
	۲. دانش‌آموخته دانشگاه بهتر است توانایی انجام پروسیجرهای زیر را کسب نماید: ۱. استفاده مقدماتی از ونتیلاتور ۲. تعبیه پیس میکر خارجی ۳. خارج کردن جسم خارجی سطحی از چشم با اسلیت لمپ ۴. تخلیه هماتوم زیر ناخن ۵. توراکوستومی با لوله ۶. ختنه

[4] Inhaler / puffer

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
	۷. تونومتری چشم ۸. جا اندازی در رفتگی شانه ۹. تراکشن پوستی شکستگی‌های اندام تحتانی ۱۰. گچ گیری اندام
انجام تست‌های آزمایشگاهی و تشخیصی پایه	۱. دانش‌آموخته دانشگاه قادر خواهد بود که به تنهایی تست‌های آزمایشگاهی و تشخیصی معمول را انجام دهد و از لزوم انجام آنها و محدودیت‌ها و تفسیر اولیه آنان مطلع باشد این تست‌ها شامل موارد زیر می‌باشند: ۱. نمونه گیری برای آزمایشات به روش صحیح (مانند نمونه گیری خون، ادرار، حلق، مرطوب واژینال۵) ۲. تست توبرکولین ۳. رنگ آمیزی گرم ۴. الکتروکاردیوگرافی ۵. اسمیر خون محیطی ۶. تست ادراری بارداری ۷. تست سیلان و انعقاد خون

وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
جمهوری اسلامی ایران
شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی

[5] Wet mount

۲- مهارت‌های برقراری ارتباط

دانش‌آموخته دانشگاه باید توانایی لازم جهت برقراری ارتباط مؤثر با بیماران، همراهان بیمار و همکاران خود را داشته باشد. علاوه بر این وی باید بتواند صلاحیت خود را در برقراری ارتباط در تمام عرصه‌ها به صورت شفاهی، نوشتاری، الکترونیکی یا تلفنی نشان دهد.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
مهارت‌های پایه در برقراری ارتباط مؤثر	۱. بتواند فعالانه گوش کند. ۲. به طور مناسب از تکنیک‌های غیرکلامی شامل زبان بدن استفاده کند. ۳. توانایی به کارگیری مهارت همدلی را داشته باشد. ۴. در روابط بین فردی بیان مؤثر و صمیمی داشته باشد. ۵. بتواند ارتباط کلامی و چشمی مناسبی برقرار کند.
برقراری ارتباط مؤثر با بیمار و همراهان/ خانواده بیمار	۱. بتواند از بیمار و همراهان وی اطلاعات لازم را به صورت مناسب جمع‌آوری کند ۲. بتواند به بیمار و همراهانش اطلاعات و آموزش‌های لازم را در مورد تشخیص، درمان و پیش‌آگهی به طور مناسب ارائه کند. ۳. بتواند با بیمار یا همراهان وی در شرایط خاص (مانند بیمار عصبانی و افسرده، دادن خبر بد، مسائل حساس، اختلاف زبان[۶]، تفاوت فرهنگی[۷] و...) ارتباط مناسب برقرار کند. ۴. توانایی جلب مشارکت و ایجاد رابطه درمانی با بیمار و همراهان وی را داشته باشد. ۵. بتواند سازمان‌دهی مطلوبی در مصاحبه خود با بیمار و همراهان وی ایجاد کند.
برقراری ارتباط با همکاران، پرسنل پزشکی و مسؤولان دولتی	۱. بتواند در مورد مشکلات بیمار با همکاران خود به صورت شفاهی، نوشتاری، تلفنی و یا الکترونیکی مشاوره کند و مشاوره دهد. ۲. بتواند ارتباط مناسب و حرفه‌ای با سایر اعضای تیم سلامت برقرار نماید. ۳. بتواند مهارت‌های لازم برای فعالیت در گروه و مدیریت تیم سلامت را به کار گیرد. ۴. بتواند ارتباط مناسبی با سازمان‌های دولتی و غیردولتی مختلف (مانند بیمه، مالیات، پزشکی قانونی، مسؤولین بهداشتی-درمانی و سازمان‌های غیردولتی...) برقرار نماید.
سایر موارد	۱. توانایی ایراد سخنرانی به طور مناسب را داشته باشد. ۲. بتواند با جامعه مرتبط از طرق مناسب از جمله استفاده از وسایل ارتباط جمعی و نوشتن مقالات علمی ارتباط برقرار کند.

[6] Language barrier
[7] cultural diversity

۳- مراقبت بیمار (تشخیص، درمان و بازتوانی)

دانش‌آموخته دانشگاه باید با داشتن نگاه کل نگر به بیمار توانایی تهیه فهرستی از مشکلات بیمار و تشخیص افتراقی‌ها، انتخاب روش تشخیصی مناسب و تعیین برنامه مراقبتی جهت دستیابی به اهداف مورد نظر در برخورد با مشکل بیمار را داشته باشد. در ضمن وی باید بتواند شرایط خاصی که نیاز به مشاوره یا ارجاع به متخصص مربوطه است را تشخیص دهد.

از دانش‌آموخته دانشگاه انتظار می‌رود تا بتواند در جنبه‌های مهم مراقبت از بیمار از جمله اقدامات طبی و جراحی، تجویز دارو، تغذیه، مراقبت در موارد حاد و مزمن و اورژانس، کنترل درد، بازتوانی بیمار توانایی‌های خود را نشان دهد.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
اصول کلی مراقبت از بیمار	۱. بتواند موارد اورژانس، را از غیراورژانس افتراق دهد و بر حسب شرایط بیمار مراقبت مناسب را ارایه نماید. ۲. بتواند به عنوان عضو تیم خدمات سلامت مراقبت مناسبی را به بیمار خود ارایه نماید. ۳. بتواند بر اساس یافته‌های برگرفته از شرح حال، معاینه، فهرستی از مشکلات و تشخیص افتراقی‌ها را تهیه و با یک اتیولوژی یا پاتوژنز ارتباط دهد. ۴. بتواند برای اثبات یا رد تشخیص افتراقی‌های مطرح شده تست‌های آزمایشگاهی، روش‌های تصویربرداری و اقدامات تشخیصی بالینی لازم را درخواست نماید. ۵. بتواند نتایج تست‌های آزمایشگاهی، روش‌های تصویربرداری و اقدامات تشخیصی بالینی مرتبط با تظاهرات بالینی و بیماری های شایع را تفسیر کند. ۶. بتواند با تفسیر صحیح اطلاعات به دست آمده از اقدامات درخواستی، محتمل‌ترین تشخیص را برای بیمار مطرح کند. ۷. بر اساس تشخیص بیمار و با تعیین اهداف مشخص، برنامه مراقبتی مناسبی مشتمل بر اقدامات دارویی، جراحی، تغذیه‌ای و روان‌شناختی را طراحی نماید. ۸. بتواند برنامه مراقبتی بیمار خود را با در نظر گرفتن عوامل زیر طراحی نماید: • توجه به بیمار به عنوان مجموعه‌ای کامل شامل ابعاد جسمی، روانی و معنوی • فوریت شرایط بیمار و میزان خطری که وی را تهدید می کند. • هزینه‌های اقدامات و میزان دسترسی آنها در شرایط کاری خود • عوارضی که هر یک از روش‌های درمانی به دنبال دارند. • اعتقادات دینی، باورها، نگرانی‌ها، تمایلات و انتظارات بیمار • جنبه‌های اخلاق پزشکی و تعهد حرفه‌ای ۹. بتواند مواردی که نیاز به بستری دارد را از موارد سرپایی تفکیک کند. ۱۰. بتواند در مورد بیماری‌ها و تظاهرات شایع طبی، جراحی و روان‌پزشکی مراقبت‌های لازم را به بیمار خود ارایه کند. ۱۱. محدودیت‌های خود را شناخته و در موارد لزوم از سایر همکاران یا متخصصان مرتبط مشاوره بخواهد یا بیمار را به آنها ارجاع دهد. ۱۲. بتواند ضمن پایش سیر بیماری، برنامه مراقبتی بیمار خود را تنظیم نماید.

تجویز دارو	۱. بتواند در مواقعی که در مراقبت از بیمار استفاده از دارو ضرورت دارد با رعایت اصول نسخه نویسی و در نظر گرفتن عوامل زیر داروی مناسب (در صورت امکان داروی انتخابی[8]) را با دوز مناسب تجویز کند: • سن و جنس بیمار • شرایط عمومی و بیماری‌های همراه • خصوصیات فارماکوکینتیکی و مکانیسم اثر دارو • مناسب‌ترین روش برای مصرف داروی مورد نظر، عوارض، تداخلات دارویی و تغییرات (کلینیکی و پاراکلینیکی) ناشی از مصرف دارو • هزینه دارو و میزان دسترسی به آن در شرایط زندگی بیمار
تغذیه	۱. بتواند در پیشگیری اولیه توصیه‌های تغذیه‌ای لازم را داشته باشد. ۲. بتواند ارتباط تغذیه و بیماری‌ها را درک و نسبت به اصلاح آن اقدام اولیه را انجام دهد. ۳. بتواند ارتباط بین سوء تغذیه و افزایش احتمال ابتلا به بیماری یا کاهش جواب به درمان را تشخیص و برای اصلاح آن مشاوره لازم را در خواست نماید. ۴. بتواند در زمان‌هایی که بیماری نیاز به توصیه‌های تغذیه‌ای ویژه دارد نسبت به ارجاع آن اقدام نماید. ۵. بتواند روش‌های غیرعلمی تغذیه‌ای را شناسایی و توصیه‌های لازم را به بیماران ارائه دهد. ۶. بتواند تداخل مصرف مواد غذایی با داروها را تشخیص دهد.
اقدامات حمایتی	۱. بتواند در مدت زمانی که در حال گردآوری اطلاعات یا انجام اقدامات تشخیصی-درمانی مورد نیاز است، اقدامات تسکینی لازم را برای رفع یا کاهش شکایات یا علایم بیمار به ویژه درد انجام دهد. ۲. بتواند در مواردی که امکان رفع عامل ایجاد کننده علایم و شکایات وجود ندارد با استفاده از روش‌های موجود از جمله دارویی، فیزیکی و روان شناختی حداکثر اقدامات تسکینی (از جمله رفع درد) را برای بیمار فراهم کند و در موارد نیاز بیمار را به سرویس‌های مربوط ارجاع دهد.
بازتوانی بیمار	۱. بتواند در مورد بازتوانی‌های اولیه در بیماری‌های شایع آموزش لازم را به بیمار خود ارایه کند. ۲. بتواند در موارد لزوم بیمار خود را به ارایه‌دهندگان خدمات بازتوانی ارجاع دهد.
طب مکمل و جایگزین (سنتی)	۱. بتواند اطلاعات مهم در مورد روش‌های رایج طب مکمل و جایگزین در کشور بویژه طب سنتی را کسب کند و بیمار را در این رابطه مدیریت کند.

[8] Drug of choice

۴- ارتقای سلامت و پیشگیری

دانش‌آموخته دانشگاه باید توانایی ارزیابی وضعیت سلامت، تعیین عوامل خطرساز، شناسایی علل بیماری‌ها و عوامل تعیین کننده پیش‌آگهی آنها را به منظور همکاری یا راهبری گروه ارائه دهندگان خدمات در جهت ارتقای سطح سلامت در فرد و جمعیت در تماس داشته باشد. او باید بتواند به عنوان عضوی از تیم سلامت راهبردهای متناسب ارتقای سلامت در سطوح پیشگیری ابتدایی[9]، اولیه و ثانویه را به عنوان مداخلات مورد انتظار انتخاب کرده و به کار برد.

در راستای ارتقاء سلامت و پیشگیری دانش‌آموخته دانشگاه باید با ایفای نقش موثر در نظام و شبکه سلامت به عنوان پزشک، آموزش‌دهنده، پژوهش‌گر، مدیر واحد ارایه خدمات سلامت و راهبر سلامت ایفای نقش کند.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
تعیین وضعیت کنونی و ایده آل سلامتی فرد و جمعیت در تماس	۱. بتواند وضعیت سلامتی در سیر طبیعی هر رخدادی را برای فرد و جمعیت در تماس شناسایی کند. ۲. بتواند وضعیت کنونی سلامتی فرد و جمعیت در تماس (از جمله تعیین وضعیت همه‌گیری) را با توجه به عوامل مؤثر (از جمله سن، جنس، شغل و...) تعیین کند.
اجرا و نقد مداخلات سلامتی در مورد عوامل خطر در فرد و جمعیت در تماس	بتواند به عنوان عضوی از تیم سلامت در اجرا و نقد اقدامات زیر نقش مؤثر و مفید ایفا کند: ۱. شناسایی عوامل خطر سلامتی در فرد و جمعیت در تماس (مانند سیگار، رفتارهای مخاطره آمیز، عوامل محیطی و اقتصادی- اجتماعی و ...) ۲. مداخلات سلامتی در جهت کاهش اثر عوامل خطرساز در فرد و جمعیت در تماس شامل پیشگیری های سطوح ابتدایی (ممانعت از فراهم آمدن عوامل خطر) و اول (اجتناب از مواجهه با عوامل خطر فراهم آمده و ...)
اجرا و نقد راهبردهای ارتقای سلامت مبتنی بر تشخیص زود هنگام و درمان به موقع	بتواند به عنوان عضوی از تیم سلامت در اجرا و نقد اقدامات زیر نقش مؤثر و مفید ایفا کند: ۱. شناسایی مرحله بالینی بیماری ۲. شناسایی عوامل تأثیرگذار بر پیش‌آگهی بیماری‌ها ۳. اجرا و نقد مداخلات مناسب سلامتی سطح دوم (غربال‌گری) ۴. اجرا و نقد مداخلات مناسب سلامتی سطح دوم در اطرافیان و جمعیت افراد مبتلا ۵. اجرا و نقد مداخلات مناسب سلامتی در راستای کنترل همه‌گیری‌های شایع شامل بیماری‌های عفونی، سوانح و حوادث، بیماری‌های قلبی و عروقی، بیماریهای نوپدید و بازپدید و سرطان‌ها و مشکلات سلامت روان ۶. پیگیری و ارزیابی نتایج مداخلات سلامتی سطح دوم در فرد و جمعیت در تماس

وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
جمهوری اسلامی ایران
شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی

[9] primordial

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
ارایه مراقبت‌های اولیه	۱. نظام سلامت کشور و اجزای آن را را بشناسد و بتواند در موقعیت‌های مختلف در چارچوب آنها فعالیت کند. ۲. راهنماها و دستورالعمل‌های نظام سلامت کشور را بشناسد و در موارد مرتبط، خدمات سلامت را بر اساس آنها ارایه کند. ۳. خدمات با کیفیت ارتقای سلامت، پیش‌گیری، درمانی و بازتوانی را به طور مداوم برای جمعیت در تماس بر اساس محاسبه شاخصهای بهداشتی ارائه کند. ۴. برای درمان بیمار در تیم سلامت هماهنگی‌ها و پی‌گیری‌های لازم را به عمل آورد.
آموزش‌دهنده	۱.شیوه زندگی سالم را به خدمت گیرنده و خانواده او بیاموزد. ۲.به جمعیت در تماس، شیوه مراقبت از خود را بیاموزد. ۳.آموزش‌ها و مشاوره‌های لازم را به تیم سلامت بدهد.
پژوهش‌گر	۱.به عنوان عضوی از تیم سلامت در انجام پژوهش‌های مرتبط با سلامت ایفای نقش کند و بتواند از تجربیات کلینیکی خود برای ایجاد طرح های پژوهشی استفاده کند.
مدیر واحد ارایه خدمات	۱.مصرف خدمات سلامت و منابع واحد را تحلیل و نقد نماید و مراجع و منابع مناسب برای حل مشکلات در این خصوص را بیابد و به شکل مؤثر از آنها استفاده نماید.
راهبر سلامت	۱.از طریق جلب مشارکت‌های مردمی و همکاری بین‌بخشی از سلامت حمایت کند. ۲.ایجاد توان‌مندی‌های لازم برای ارتقای سلامت در ذی نفعان[10] کلیدی را تسهیل کند. ۳.توانایی درک مفاهیم مدیریتی و همکاری در مدیریت نظام سلامت

[10] Stakeholders

۵- پیشرفت فردی و فراگیری مستمر

دانش‌آموخته دانشگاه باید اهمیت رشد فردی از جمله ارتقای توانایی مراقبت از خود و توانایی‌های معنوی- مذهبی، ذهنی، روانی، اجتماعی، اقتصادی و شغلی را بپذیرد و دانش‌های غیر پزشکی مؤثر در زندگی فردی و حرفه‌ای مانند خودشناسی، جامعه شناسی، اقتصاد، اصول رهبری و مدیریت، دانش انفورماتیک را بداند و به کار بندد.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
جسمی	۱. اصول سبک زندگی سالم شامل فعالیت‌های جسمی، تغذیه مناسب و پرهیز از رفتارهای پرخطر را به کار گیرد.
روان شناختی	۱. بتواند توانایی‌ها و ضعف‌های خود را شناسایی کند و با استفاده از اصول مهارت خودآگاهی به طور مناسبی با آنها مواجه شود. ۲. بتواند با بهره گیری از جنبه‌های معنوی و مذهبی، آرامش، توانایی روحی، نگرش مثبت، انگیزه و امید را در خود افزایش دهد. ۳. راه‌های افزایش مهارت قاطعیت و مدیریت خشم را بشناسد و به کار گیرد. ۴. روش‌های ارتقای اعتماد به نفس را بشناسد و به کار گیرد. ۵. بتواند موقعیت‌های استرس آور را شناسایی کند و با استفاده از اصول مهارت مدیریت استرس به طور مناسبی با آنها مواجه شود. ۶. بتواند از مهارت تنظیم هیجان در مواقع ضروری به طور مناسب استفاده کند. ۷. بتواند با تحلیل و تعمق بر عملکرد خود نیازهای آموزشی خویش را تشخیص داده و با استفاده از روش‌های مناسب توانایی‌های خود را بهبود بخشد. (یادگیری مادام العمر[11]) ۸. بتواند اصول مدیریت زمان را در تنظیم فعالیت‌های خود به کار گیرد. ۹. بتواند اصول هدف گذاری و برنامه‌ریزی را در زندگی خود به کار گیرد. ۱۰. بتواند اصول مدیریت و رهبری را در زندگی خود به کار گیرد.
اجتماعی- اقتصادی- شغلی	۱. بتواند آگاهانه مسیر شغلی[12] کوتاه مدت و بلند مدت خود را انتخاب کند. ۲. بتواند با رعایت اخلاق حرفه‌ای، اصول مدیریت اقتصادی را برای بهبود وضعیت اقتصادی خود به کار گیرد. ۳. بتواند سازمان‌ها و مجامع کشوری و جهانی مرتبط با حرفه خود را شناسایی کرده و با آنها ارتباط برقرار کند.
فناوری اطلاعات	۱. بتواند مهارت‌های فناوری اطلاعات (شامل استفاده از Windows، پست الکترونیک، جستجوی اینترنتی، اصول تایپ، برنامه‌های Word، PowerPoint، Excel) را به کار گیرد. ۲. بتواند از مستندات پزشکی الکترونیک (شامل کتاب‌ها و مجلات) استفاده کند. ۳. بتواند پرونده پزشکی بیمار را به صورت الکترونیک ثبت و از آن استفاده کند.
سایر موارد	۱. بتواند از زبان انگلیسی در حد قابل قبول استفاده کند. ۲. بتواند مستندات حرفه‌ای خود (از قبیل Logbook، Portfolio ...) را ثبت و حفظ نماید.

[11] Life- long learning
[12] Career path

۶- تعهد حرفه‌ای، اخلاق و حقوق پزشکی

دانش‌آموخته دانشگاه باید با باور به این که شفای بیماران به دست خداوند است و وی از سوی خدا این توفیق را پیدا کرده است تا وسیله شفای بیماران را فراهم کند، مجموعه ارزش‌ها، خصوصیات و رفتارهایی که متضمن اعتماد جامعه به حرفه پزشکی هستند را به عنوان تعهدات حرفه‌ای پزشکی بپذیرد و در طبابت خود به کار بندد. او همین طور باید پای‌بند به **مراتب چهارگانه زیر** و رعایت سوگندنامه و راهنماهای اخلاق پزشکی[۱۳] منبعث از معارف اسلامی باشد و بداند تقوای الهی مبنای رعایت تعهد حرفه‌ای پزشک است.

همچنین باید توانایی شناسایی مسائل اخلاقی را در طبابت خود داشته باشد و بتواند ضمن توجه به الزامات قانونی و اخلاقی و با احترام به فرهنگ و باورهای افراد ذی‌نفع در مورد این مسایل تحلیل و تصمیم گیری مناسب انجام دهد.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
نوع دوستی (تعهد حرفه‌ای)	۱. در انتخاب روش درمانی و تشخیصی بیشترین توجه را به تأمین بهترین منافع سلامتی بیمار نماید. ۲. با بیمار و همراهان وی برخورد مشفقانه و محترمانه داشته باشد و وقت کافی برای ملاقات و مشاوره با آنها اختصاص دهد. ۳. در مواردی که مورد مشاوره قرار می‌گیرد در انتقال دانش و توانایی‌های خود دریغ نکند.
احترام (تعهد حرفه‌ای)	۱. رویکرد کل نگر به بیمار داشته باشد. ۲. به اعتقادات، ارزش‌ها، باورها، نگرانی‌ها و نقش اجتماعی بیمار اهمیت بدهد. ۳. حقوق بیمار، به خصوص حقوق بیمار فاقد ظرفیت تصمیم گیری اعم از استقلال فردی، رازداری و حریم خصوصی را رعایت نماید. ۴. به اساتید خود ارج و احترام گذاشته و برخورد مناسب و توأم با احترام با سایر اعضای کادر سلامت داشته باشد.
وظیفه شناسی (تعهد حرفه‌ای)	۱. وظیفه شناس، مسؤولیت پذیر و قابل اعتماد باشد. ۲. همکاری تیمی مناسبی برای ارائه بهترین کیفیت خدمات به بیماران داشته باشد. ۳. بتواند بین وظایف فردی و حرفه‌ای خود به نحو شایسته‌ای تعادل برقرار کند و در حل تعارض این نقش‌ها از استدلال و تصمیم گیری منطقی بهره گیرد.
تعالی شغلی (تعهد حرفه‌ای)	۱. نقدپذیر و منطقی باشد و حقایق را بپذیرد. ۲. خود را ملزم به خودآموزی و به‌روز نگهداشتن دانش و مهارت‌های خود بداند. ۳. به محدودیت‌های دانش و مهارت‌های خود واقف باشد و در موارد لزوم از تخصص و تجربه همکاران کمک بگیرد.
عدالت (تعهد حرفه‌ای)	۱. از هرگونه تبعیض بر اساس جنسیت، قومیت، نوع بیماری، مذهب، سطح اجتماعی و اقتصادی، عادات شخصی بیمار و سایر مواردی از این قبیل پرهیز نماید. ۲. در استفاده از منابع و امکانات عمومی از اتلاف و اسراف خودداری کند.
شرافت و درستکاری (تعهد حرفه‌ای)	۱. در تمام امور به شرافت و درستکاری و حفظ شأن پزشکی پای‌بند باشد. ۲. بتواند موقعیت‌های تعارض منافع خود را شناسایی و به نحو صحیح مدیریت کند. ۳. منضبط و مؤدب باشد و ظاهر و گفتار متناسب با شأن پزشک داشته باشد. ۴. در برخورد با رفتار غیرحرفه‌ای همکاران طبق ضوابط حرفه‌ای عمل کند.

[13] Code of ethics

وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی
جمهوری اسلامی ایران
شورای عالی برنامه ریزی علوم

حقوق پزشکی	۱. به قوانین و ضوابط حرفه پزشکی (از قبیل نحوه صدور گواهی‌ها مانند گواهی فوت، گزارش اجباری بیماری‌ها، نسخه نویسی، بستری اجباری و...) آشنایی داشته باشد و خود را ملزم به رعایت آنها بداند. ۲. به رعایت مقررات و وظایف حرفه‌ای که از سوی مؤسسه محل خدمت و یا نظام سلامت به او محول شده است پای‌بند باشد. ۳. خود را نسبت به مراجع نظارتی نظام سلامت پاسخ‌گو بداند.
ارزشهای متعالی معنوی اخلاقی	۴. اعتقاد و تعهد به رعایت اصول الهی والتزام عملی به اخلاق اسلامی در رفتار حرفه ای (طبابت) ۵. کسب و حفظ نگرش معنوی _عرفانی_اسلامی[۱۴] به طب (یعنی طب با فرهنگ الهی؛ به عبارت دیگر طبی که آموزش آن با الهام از اصول کلی و بنیادین اندیشه اسلامی و معیارهای اسلامی صورت گرفته تا فارغ التحصیل آن علاوه بر عالم بودن ، بداند که وظیفه و مسئولیت اجتماعی مهم و سنگینی را به عهده دارد)
استدلال و تصمیم‌گیری اخلاقی	۱. با دانش پایه‌ای مفاهیم اخلاقی در طب آشنا باشد و در استدلال اخلاقی از آنها بهره گیرد. ۲. مسایل اخلاقی را در تعاملات حرفه‌ای‌خود تشخیص بدهد. ۳. با پای‌بندی به ارزش‌های اخلاقی در پزشکی و با آگاهی از ضوابط قانونی مرتبط، مسایل اخلاقی را به نحو صحیح تجزیه و تحلیل نموده و تصمیم‌گیری نماید. ۴. از مهارت‌های مرتبط از قبیل مهارت برقراری ارتباط، استمداد از سایر افراد در حرفه‌های مرتبط برای حصول بهترین نتیجه در تصمیم‌گیری اخلاقی استفاده نماید. ۵. نتیجه تصمیم خود در حل معضل اخلاقی، را مورد ارزیابی قرار دهد و از آن در برطرف ساختن نقاط ضعف تصمیم‌گیری‌های خود بهره گیرد. ۶. خود را ملزم به رعایت اخلاق در پژوهش بداند.

[۱۴] Spiritual aspect

۷- مهارت‌های تصمیم گیری، استدلال و حل مسأله

دانش‌آموخته دانشگاه باید در رویارویی با یک مسأله، قادر به شناسایی مشکل و ابعاد آن باشد، توانایی جمع‌آوری و ارزیابی اطلاعات مرتبط را از بهترین منابع در دسترس داشته باشد، راه‌حل‌های مختلف را شناسایی و ارزیابی نماید، قادر به برآورد احتمال پیامدهای هر یک باشد و سرانجام مناسب‌ترین گزینه را با توجه به شرایط عدم قطعیت[۱۵] در هنگام تصمیم‌گیری انتخاب کند. او باید بتواند جهت اتخاذ تصمیم نهایی، این توان‌مندی را با اطلاعات خود در حوزه‌های دیگر مانند اولویت‌ها و ارزش‌های مورد قبول خدمت‌گیرندگان و جامعه و همچنین هزینه-اثربخشی راه‌حل‌های ممکن ادغام کند.

زیرمجموعه	توان‌مندی‌ها
تفکر انتقادی[۱۶]	۱. بتواند مطالب ارایه شده و مؤلفه‌های فکری مرتبط با آن را بر اساس استانداردهای تفکر و با استفاده از معیارهای نقد سازنده ارزیابی کند. ۲. بتواند با در نظر گرفتن خطاهای استدلال (سفسطه) و خطاهای شناختی، استدلال منطقی-علمی انجام دهد.
حل مسأله[۱۷]	۱.بتواند مشکلات مربوط به حوزه فعالیت خود را شناسایی کند. ۲.بتواند مشکلات را به صورت سؤال عینی قابل پاسخ‌گویی مطرح کند. ۳.قادر به تجزیه و تحلیل مشکل باشد. ۴.بتواند راه‌حل‌های مشکل راارائه دهد. ۵.بتواند با توجه به احتمال پیامدها، امکانات و محدودیت‌های موجود، هزینه-اثربخشی راه‌حل‌ها و اولویت خدمت‌گیرندگان، سود و زیان راه‌حل‌های مختلف را ارزیابی و آنها را ارزش‌گذاری کند. ۶.در هنگام تصمیم‌گیری، عدم قطعیت در تصمیم اتخاذ شده و منابع آن را بشناسد و بتواند با آن مقابله کند.
پزشکی مبتنی بر شواهد EBM[۱۸]	۱.بتواند محدودیت دانش قبلی خود را در نظر بگیرد و آن چه را که مورد نیاز است، شناسایی کند. ۲.بتواند منابع اطلاعاتی در دسترس و مرتبط با مشکل را شناسایی کند و با جستجوی شواهد در منابع (الکترونیکی و غیرالکترونیکی) اطلاعات مرتبط و مؤثر را استخراج کند. ۳.بتواند شواهد مختلف را ارزیابی و سطح آنها را تعیین نماید. ۴.توانایی استفاده از منابع با ارزش افزوده[۱۹]، کتب مرجع، الگوریتم و راهنماها[۲۰] را داشته باشد. ۵.با در نظر گرفتن محدودیت‌های پزشکی مبتنی بر شواهد، بتواند آن را در عملکرد روزانه به کار ببرد.

15 uncertainty
16 critical thinking
17 problem solving
18 Evidence Based Medicine
19 Value-added
20 Guidelines

"سند توانمندیهای دانش آموختگان دوره دکترای پزشکی عمومی در جمهوری اسلامی ایران" در شصت و دومین نشست شورای عالی برنامه ریزی علوم پزشکی مورخ ۱۳۹۴/۱۰/۲۰ به تصویب رسید و از تاریخ ابلاغ لازم الاجراست.

واژه نامه

- مسؤولیت پذیر (responsible): کسی که وظایف خود را کامل، با دلسوزی و به موقع انجام می‌دهد.
- قابل اعتماد(reliable): کسی که در گفتار و رفتار صادق است و می‌توان به وی در انجام مسؤولانه امور اعتماد کرد.
- شرافت (honor): عزت و احترام حرفه پزشکی و شاغلان این حرفه که به واسطه اعتماد مردم به دست آمده است.
- درستکاری (integrity): درستی و صداقت در اعمال و گفتار و پرهیز از فریب و بزرگ‌نمایی توان‌مندی‌ها
- تعارض منافع (conflict of interest): موقعیتی که در آن هدف اولیه حرفه به طور بالقوه تحت تأثیر منافع شخصی یا گروهی فرد تصمیم گیرنده در آن موقعیت قرار گیرد.
- ظرفیت تصمیم گیری (capacity): توانایی دریافت تجزیه تحلیل منطقی اطلاعات و ابراز تمایلات و خواست فردی
- استقلال فردی (autonomy): حق انتخاب فرد در محدوده آزادی‌های مشروع اجتماعی و ولایت فرد بر تن و مایملک خود
- حریم خصوصی (privacy): حق خلوت داشتن فرد و عدم ورود غیر به این حریم
- پاسخگو (accountable): کسی که در ابراز تصمیمات و عملکرد خود شفاف و صادقانه عمل می‌کند و در مقابل نهادهای نظارتی خود را پاسخگو می‌داند و حاضر به دفاع از عملکرد خود و یا پذیرش خطای خود است.
- معضل اخلاقی (ethical dilemma): موقعیتی که در آن در دو راهی یا چند راهی انتخاب اخلاقی‌ترین گزینه قرار میگیریم به نحوی که هریک از گزینه‌ها نکات مثبت و زیان بار اخلاقی دارند و راه حلی که ضرر اخلاقی نداشته باشد به ذهن نمی‌رسد.
- حقوق پزشکی (medical law): مجموعه قوانینی که حرفه پزشکی و تعاملات آن را تنظیم می‌نماید.
- عدم قطعیت: مانند بسیاری از تصمیماتی که روزانه اخذ می‌کنیم، در بسیاری از تصمیم‌گیری‌های پزشکی نیز عدم اطمینان کامل از صحت تصمیم وجود دارد که ممکن است در مراحل مختلف نمود پیداکند و شرایط تصمیم‌گیری پزشک را پیچیده‌تر نماید. عدم قطعیت گاهی از اشتباهات پزشک ناشی می‌شود (مثلاً مشاهده

ناکافی، شرح حال ناقص و معاینه ناکامل)، گاهی ناشی از ذات تست‌های تشخیصی و خطاهای آزمایشگاهی است (مثلاً آیا افزایش لکوسیت‌های خون بیمار الزاماً نشان‌دهنده یک پروسه عفونی است؟ یا اگر سونوگرافی بیمار طبیعی گزارش شود، می‌توان مطمئن بود که ارگانومگالی برای وی مطرح نیست؟) و گاهی اوقات از عدم توانایی در پیش‌بینی اثرات درمان در یک بیمار منحصر به فرد نشات می‌گیرد (ممکن است یک مطالعه کنترل‌شده تفاوت معناداری در کاهش مرگ و میر به نفع گروه مداخله پیدا کند اما همان‌طور که می‌دانیم آمار در مورد میانگین اثرات صحبت می‌کند. آیا می‌توان اطمینان داشت که بیمار ما جزء همان گروهی باشد که از درمان مورد نظر سود می‌برند؟).

- مؤلفه‌های فکری: هنگامی که شخصی فکر می‌کند، در واقع تلاش می‌کند با متمرکز کردن اطلاعات بر اساس فرضیات مشخص به یک هدف برسد و جمع‌بندی خود را به صورت مطالبی نوشتاری یا گفتاری ارائه کند. در واقع این مطالب از اجزایی تشکیل شده‌اند که با شناخت آنها قادر خواهیم بود روند فکری پشت سر این مطالب را تحلیل کنیم. اجزا و مؤلفه‌های مذکور عبارتند از: هدف، دیدگاه، پیش‌فرض، پیامد، اطلاعات و داده‌ها، استنباط و تفسیر، مفهوم و سؤال. به عنوان مثال وقتی با کسی گفتگو می‌کنیم، باید توجه کنیم که پیش‌فرض صحبت او چیست.

- استانداردهای تفکر: برای تحلیل مؤلفه‌های فکر از شاخص‌هایی مانند شفافیت، صحت، دقت، مرتبط بودن، عمق، وسعت، منطق، معناداری و بی‌طرفی استفاده می‌شود. به عنوان مثال وقتی با کسی گفتگو می‌کنیم، باید توجه کنیم که پیش‌فرض صحبت او چقدر دقیق یا چقدر صحیح است.

- اصول خردورزی: مهارت‌های تفکر انتقادی را می‌توان به‌صورت متعصبانه و یا منصفانه مورد استفاده قرار داد. برای داشتن تفکری دور از تعصب، باید واجد خصایصی مانند فروتنی، پشتکار، صداقت، شجاعت، اطمینان در استدلال و یکدلی باشیم. این خصوصیات که به‌عنوان روح تفکر انتقادی محسوب می‌گردند، موجب می‌شوند از مهارت‌های تفکر خود به‌صورت اخلاقی استفاده کنیم.

- شواهد ثانویه: آن دسته از شواهد که با اطلاعات دست اول سر و کار ندارند؛ بلکه به صورت غیر مستقیم از نتایج یک یا چند مطالعه دیگر استفاده می‌کنند. ممکن است صرفاً خلاصه‌ای از یک مطالعه اولیه ارائه دهند؛ مانند آنچه در CAT[21] می‌بینیم یا با کنار هم قرار دادن نتایج چند مطالعه اولیه به نتیجه‌گیری بپردازند؛ مانند مقاله مروری و مقاله مروری نظام‌مند و یا با استفاده از یافته‌های چند مطالعه اولیه، مجدداً آنالیز کنند و تفسیر جدیدی ارائه دهند؛ مانند متاآنالیز.

[21] Critically Appraised Topic